

Pieci mīti par mākslinieciskiem spriedumiem

Aldis Bērziņš

Mani allaž pārsteiguši divi kā teorētiski gandrīz neapstrīdami pasniegti apgalvojumi: «māksla un zinātne radušās no mitoloģijas slāņa estētiskas un racionālas kritikas» un «mākslas un zinātnes uzdevums ir viens – kopējās kosmoloģiskās problēmas risināšana».

Tieši pārspilētu funkciju piedēvēšana mākslai noved pie jauna mitoloģiska slāņa dzimšanas, kura pamatā ir abu iepriekšējo apgalvojumu izvedumi: māksla esamībai piešķir kaut kādu augstāku, sakārtotu realitāti, un mākslas teorija spēj racionāli un objektīvi izskaidrot mākslu.

Palūkosimies uz šo rūpīgi kopto un aizsargāto mākslas pasaules fundamentu nevis kā uz dogmu, bet konvenciju kopumu, kuru atļauts ja ne kritizēt, tad analizēt.

Mākslas priekšmets kā estētisks spriedums ir transcendentāls. Tas nav ne patiess, ne nepatiess. Par tā pārkāpšanu atšķirībā no matemātikas, loģikas un dabaszinātņu likumu pārkāpšanas sods nedraud, draud – gadījumā, ja tam piešķiram kādu īpašu augstāku nozīmi.

Kā mākslas teorija pamato šīs īpašās nozīmes statusu un rašanos?

Mīts pirmais. Par mākslas vērtību. Tātad, kā noskaidrojām, māksla darba vērtība ir neempīriska un atkarīga no mākslinieciskajā spriedumā pievienotās īpašās vērtības (nozīmes). Taču tieši šeit vērojama «īpašās vērtības teorijas» pretruna ar praksi.

Pirmkārt, mākslas darba vērtība tiek personificēta ar autora vārdu, nevis uz audekla izdarīto māksliniecisko (estētisko) spriedumu: ar ķīmisku vai citu tehnisku nesemantisku analīzi palīdzību par konkrēta autora otai nepiederošu atzīta glezna zaudē visu vai lielāko daļu savas vērtības.

Otrkārt, raugoties no mākslas darbu tirgus vērtības aspekta, rodas šķietamība, ka māksla ir vienīgā teorētiskās un praktiskās darbības joma, kurā cilvēce nemitīgi regresē. Proti, sen mirušu autoru darbi vienmēr maksā dārgāk un tiek vērtēti augstāk nekā laikabiedru radītie.

Kā redzams no šiem diviem piemēriem, «īpašās vērtības teorija» empīriskai un sociālai verifikācijai nepakļaujas, pakļaujas – mitoloģiskās pasaules standartiem: sprieduma patiesība (vērtība) ir atkarīga nevis no paša sprieduma, bet sprieduma autora autoritātes; ideālstāvoklis tiek identificēts nevis ar tagadni vai nākotni, bet kādu stāvokli pagātnē.

FIVE MYTHS ABOUT ARTISTIC JUDGEMENTS

I have always felt surprised about two statements, presented as almost incontestable: «Art and science have arisen from aesthetic and rational criticism of mythological layer» and «art and science share one and the same task – solving of a common cosmological problem.»

The attribution of these exaggerated functions to art results in the birth of a new mythological layer, founded on the inference of the two above mentioned statements: art gives to being some kind of higher, more orderly reality and art theory is able to provide rational and objective explanation of art. Let us look at this carefully cultivated and protected foundation of the art world not as a dogma, but as a totality of conventions, which can be at least analysed, if not criticised. Artistic object as an aesthetic statement is transcendent. It is neither true, nor false. In difference to the trespassing of rules of mathematics, logic and natural sciences, there is no punishment threatening for violations of it, but it does threaten if it is granted some kind of special higher meaning.

In what way does the theory of art substantiate the status and the origin of this special meaning?

Myth number one. Of the value of art. So, as we established, the value of work of art is nonempirical and depends upon the special value (meaning) added to it within the artistic judgement. However, this is exactly the moment where the contradiction of the theory of special value with practice is observed.

First, the value of a work of art is personified with the name of the author and not with the artistic (aesthetic) judgement made on the canvas: a painting that with the means of chemical or other technical non semantic tests has been proved not to be the work of a certain author loses all or the largest part of its value.

Secondly, looking from the perspective of the market value of an artwork, a semblance is created that art is the only sphere of theoretical and practical activity in which humanity is constantly regressing. Namely, the works of authors long since dead are more expensive and always attract a higher evaluation than the works created by contemporaries.

As these two examples show, the theory of special value cannot be subjected to empirical and social verification, it abides by standards of mythological world: the truth (value) of a judgement depends not upon the judgement itself, but the authority of the author of the judgement: ideal state is identified not with the present or the future, but some kind of state in the past.

Mīts otrais. Par mākslas invariances iespējamību.

Mākslas īpašais statuss un funkcijas nereti tiek pamatotas ar mākslinieka veikuma neatkārtojamību, mākslas darba unikalitāti. Citiem vārdiem, māksla tiek definēta kā pašpietiekama, un tās vērtēšanā tiek izvirzīta prasība izmantot iekšējus, nevis ārējus kritērijus.

Tomēr praksē šī prasība izrādās nerealizējama nespējas dēļ ar universālu kritēriju palīdzību nošķirt mākslu no nemākslas.

Neskatoties uz savu semantisko un loģisko nekompetenci, kā nopietni teorētiski apgalvojumi mākslas definēšanai tiek lietoti izteikumi: «māksla ir artefakts, ko akceptē mākslas pasaule»; «māksla ir tas, ko rada mākslinieks»; «māksla ir tas, ko kāds sauc par mākslu». T. i., mākslas definēšanai tiek piedāvāti nevis noteikti universāli kritēriji, bet gan semantiski noslēgts aplis (kas tādā gadījumā ir mākslas pasaule vai mākslinieks?) vai neko jaunu nepasakoša tautoloģija (kas par mākslu vismaz teorētiski ļauj pasludināt jebko). Šādas pieejas rezultātā mākslas priekšmets tiek pārņemts ārpus mākslas.

Mākslas vērtējumā sāk dominēt nevis iekšēji vai universāli, bet ārēji un statistiski kritēriji. Mākslas priekšmets pretēji sākotnējam uzstādījumam tiek noteikts nevis kā iekšējs jeb pašpietiekams, bet līmenī «mākslinieks–sabiedrība». Faktiski tas kļūst empīrisks, bet sinkrēta un īpašā mākslas pasaules statusa saglabāšanai tam nekritiski tiek piedēvētas īpašas spējas – pašpietiekamība.

Mīts trešais. Par zīmju tulkiem. Arī līmenī «mākslinieks–sabiedrība» gan mākslai, gan sabiedrībai tiek saglabāts īpašs statuss.

Mākslas valodas translāciju universālā ikdienas valodā veic vienīgi īpaši trenēti speciālisti (mākslas kritiķi). Viņu spriedums ir aizsargāts no ārējas kritikas, taču (universālu un objektīvu kritēriju trūkuma apstākļos) neiziet ārpus viņu personīgās pieredzes un gausas ass.

Ne mākslinieku, ne sabiedrību nemulsina, ka pat viens un tas pats mākslas vērtētājs, salīdzinot (vērtējot) dažādu vai pat viena un tā paša mākslinieka darbradi, vienreiz priekšplānā izvirza mākslas darba ekspresivitāti, otrreiz runā par mākslas darba simbolismu, trešoreiz – par tajā ietverto nozīmju kodu.

Šeit mēs nonākam pie mitoloģiskas pasaules konstrukcijas pēdējā elementa – leģitimizēta zīmju tulka, kas vienīgais spēj pareizi izskaidrot (translēt) augstāko realitāti, veidojot sabiedrības statistiku (subjektīvi kvantitatīvu) attieksmi pret mākslu.

Mīts ceturtais. Par mākslas pasaules racionalitāti.

Kā redzam, mākslas pasaulei piemīt visas četras mitoloģisko pasaules uzskatu raksturojošās pazīmes (autoritātes dominānce pār spriedumu, sociālās realitātes pamatošana ar pašpietiekamu nekritiski pieņemtu jebūtību, leģitimizētas augstākās jebūtības tulku institūcijas eksistence, zināma pagātnes idealizācija).

Mitoloģija mums sniedz to pasaules apgabalu aprakstu, kuras nespējam racionāli izskaidrot. Mitoloģiskās domāšanas ietvaros spriedumi ir transcendentāli, tie nav ne patiesi, ne nepatiesi, kas ideāli atbilst mākslas kā estētiska sprieduma statusam. Racionālā pasaule pakļaujas stingrai kauzalitātei un matemātiskam realitātes aprakstam, kas visus ķēdes locekļus padara vienlīdz nozīmīgus, bet mitiskā apziņa atsevišķiem telpas un laika punktiem piešķir īpašu saturu, kas ideāli atbilst māksliniecisks sprieduma specifiskajam statusam vai īpašajai nozīmībai.

Mīts piektais. Par māksliniecisks spriedumu bezjēdzību. Mitoloģiski spriedumi nav ne patiesi, ne nepatiesi, tie ir eksplikatīvi. Tie nevis pasaka kaut ko par lietu attiecībām, bet parāda, piešķirot parādībām un lietām kādu īpašu jēgu (nozīmi).

Jēga tiem nepiemīt vienīgi empīriskā nozīmē. Tieši mitoloģiska rakstura spriedumi veido būtisku daļu mūsu kultūras, mūsu attieksmes pret pasauli. Tāpēc atzīt, ka mākslas spriedumi kā mitoloģiski ir bezjēdzīgi, būtu kļūdaini.

Tomēr atgriezīsimies pie mākslas spriedumu kā īpašu vērtību nesēju salīdzināšanas problēmas. Vai iespējams salīdzināt transcendentālus, ne patiesus, ne nepatiesus vai mitoloģiskus spriedumus?

Myth number two. Of the possibility of invariance of art. Quite often the special status of art and functions are justified with the inimitability of the artistic achievement, the uniqueness of the work of art. To put it differently – art is defined as self-sufficient, and a demand is advanced to use internal and not external criteria for its evaluation. However, these demands turn out to be impossible to implement because of the inability to differentiate with the help of universal criteria art from non-art.

Regardless of their semantic and logical incompetence for the definition of art the following statements are used: «art is an artefact accepted by the art world»; «art is what is created by an artist»; «art is something someone calls art.» Namely, instead of specific universal criteria for the definition of art a semantically closed circle (in such a case – what is art world or an artist?) or either tautologies, void of meaning (allowing to declare almost anything to be art) are offered. As the result of this approach artwork is transported outside art.

External and statistical, not internal or universal criteria begin to dominate in artistic judgements. Artwork, contrary to the initial proposition, is defined not as internal or self-sufficient, but on the level «artist-society». In fact, it becomes empirical, but for the preservation of the syncretic and special status of the artistic world, it is uncritically attributed special abilities – self-sufficiency.

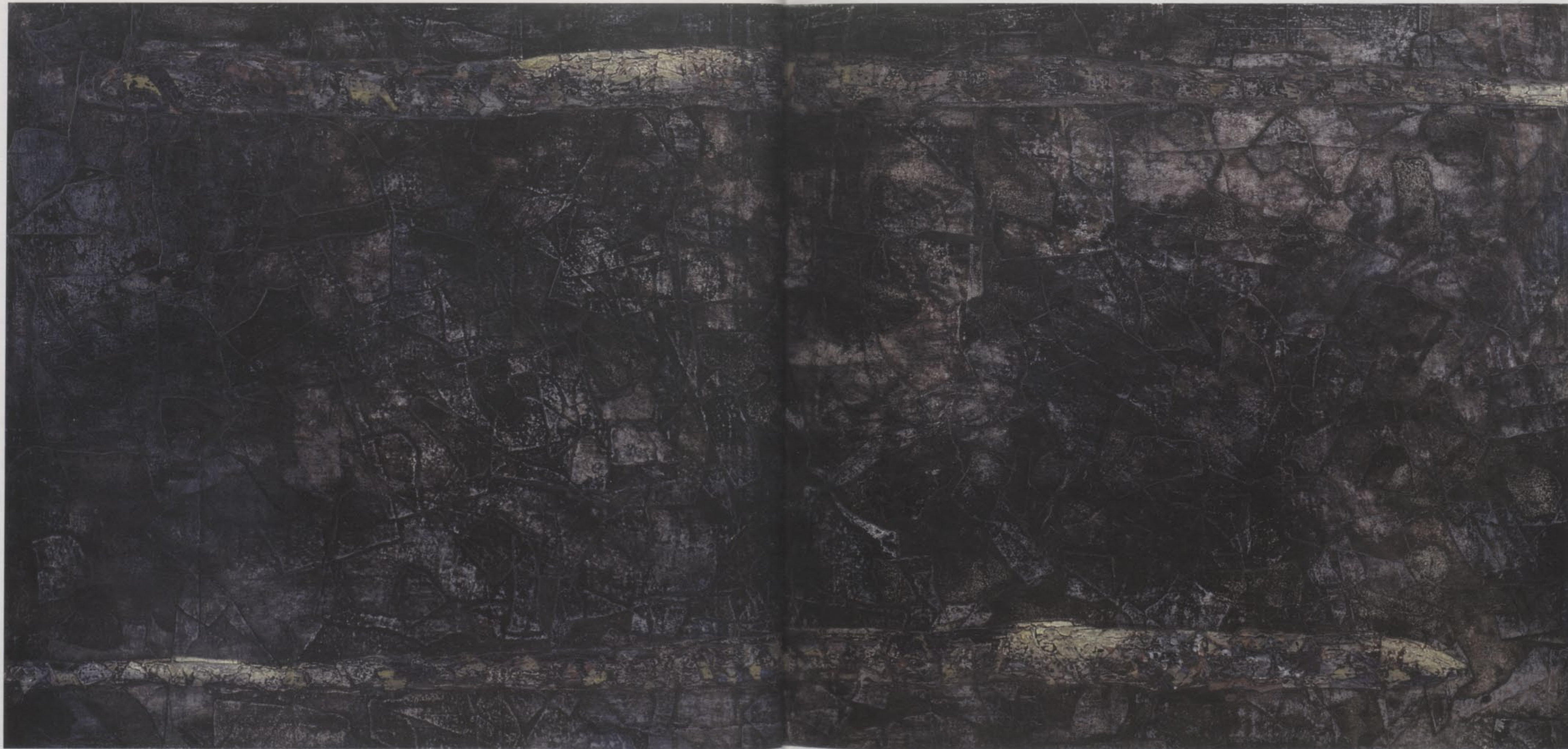
Myth number three. Of the interpreters of signs. Also on the level «artist-society» both art and society preserve the special status. The translation of the language of art into the universal everyday language is performed only by specially trained specialists (art critics). Their judgement is protected against external criticism, however it (under conditions of lacking universal and objective criteria) it does not cross the axis of their personal experience and taste. Neither the artists nor society feel confused if one and the same evaluator of arts comparing (evaluating) the creative work of different artists or even one and the same artist sometimes puts into the foreground the expressivity of the work of art; on another occasion talks about the symbolism of the artwork, on the third occasion – about the code of meanings embodied in it. Here we arrive at the last element of the construction of mythological world – legitimised interpreter of signs, who is the only one capable of explaining (translating) the highest reality while forming the statistic (subjective – quantitative) attitude of society towards art.

Myth number four. Of the rationality of the world of art. As we see the art world exhibits all the four features characteristic of the mythological worldview (the dominance of authority over judgement, justification of social reality with a self-sufficient, uncritically accepted moral obligation, existence of legitimised institution of the interpreters of the higher moral obligation, certain idealisation of the past). Mythology provides us with a description of those parts of the world, which we are unable to explain rationally. The judgements existing within the framework of mythological thinking are transcendent, they are neither true, nor false, and that ideally corresponds to the status of art as aesthetic judgement. If the rational world is subjected to strict causality and mathematical description of reality that make all the elements of the chain equally important, then the mythical consciousness grants some points of time and space a special contents that ideally corresponds to the specific status of artistic judgement or its special meaning.

Myth number five. Of the senselessness of the artistic judgements. Mythological judgements are neither true, nor false, they are explicative. They do not tell anything about the relationships between things, but show – by assigning to phenomena and objects some kind of special sense (meaning). They have no sense only in empirical understanding. These judgements of mythological type constitute an essential part of our culture, the attitude we have towards the world. Therefore it would be erroneous to recognise that artistic judgements by being mythological are senseless.

However, let us return to the problem of comparing artistic judgements as carriers of special values. Is it possible to compare transcendental, neither true, nor false, but mythological judgements?

Edgars Vērpe. *** 1996, koks, autortehnika, 120 cm x 205 cm/*** 1996, wood, author's media, 120 cm x 205 cm

Mitoloģijas uzdevums ir izskaidrot vai piešķirt jēgu tiem pasaules apgabaliem, kurus nespējam racionāli izskaidrot. Mākslas sprieduma vērtību iespējams izmērīt, vienīgi nosakot tajā ietvertā mīta dzīvotspējas ilglaicīgumu un šābrīža aktualitāti, kas nereti var būt pretrunīgi lielumi.

Tieši pretruna starp šābrīža aktualitāti un t. s. mūžīgajām vērtībām arī determinē raksta sākumā minēto pretrunu starp vispārpieņemto priekšstatu par cilvēces progresu visās garīgās un praktiskās darbības jomās un mākslas tirgus tendencēm. Proti, dažādu mākslas projektu finansētāji ir ieinteresēti izstādē vai labākajā gadījumā mākslas darba atbilstībā kādai šābrīža aktuali-

The task of mythology is to explain or to attribute a sense to those regions of the world that we are incapable of explaining rationally. The value of artistic judgements can be measured by only estimating the survival time of the myth embodied in them and the topicality of the present moment, which often may turn out to be contradictory entities. This contradiction between the topicality of the present moment and the so-called eternal values determine the contradiction mentioned at the beginning of this article – between the universally recognised view about the progress of humanity in all spheres of spiritual and practical activities and the tendencies of the art market. Namely, the financiers of various art projects are interested in the correspondence of the

tātei, kamēr mākslas darbu pircējus interesē, lai mīts, kura nesējs ir mākslas darbs, būtu aktuāls ne tikai šodien, bet arī pēc desmit, divdesmit vai vēl labāk simt gadiem.

Runājot ekonomiskā terminoloģijā – vieni ir ieinteresēti lētu patēriņa preču (izstāžu, rezonējošās šābrīža aktualitātes vai konjunktūras) ražošanā, kamēr otri – vēlas iegādāties vērtību nezaudējošus luksusa priekšmetus. Citiem vārdiem, piedāvājums neatbilst pieprasījumam, un pircējs, baidīdamies neatšķirt agresīva «vienas dienas mākslas» mārketinga piedāvājumu no mākslas, labāk izvēlas māksliniecišķu spriedumu, kas jau izturējis laika pārbaudi.

exhibition or, in the best case, the art work to the topicalities of the present moment, while the buyers of the art works want the myth, the carrier of which the artwork is, to be topical not only today, but also in ten, twenty and even better – in a hundred years' time. Using economics terminology – some are interested in the production of cheap consumer products (exhibitions, echoing the topicalities or state of affairs of the present moment, while others want to purchase luxury goods that will not lose their value). To put it differently, the supply does not correspond to the demand, and the buyer, afraid of being incapable of distinguishing between the marketing offer of aggressive «art for one day» from art, will better choose a judgement that has stood the test of time.